

Az egyház politikai szerepe a középkorban

Nagy egyházszakadás (skizma)

A szekták (olyan vallási közösségek, melyek elutasítják a hivatalos keresztény dogmákat, és az őskeresztényi szegénységhez kívánnak visszatérni) működésénél azonban fájdalmasabb volt az egyházszakadás. A nyugati (latin) és a keleti (bizánci, görög) egyház között már évszázadok óta erősödött a feszültség. Végül kettészakadt az egyház már évszázadokkal a reformációt megelőzően; nem igaz tehát az a néha hangoztatott vád, mintha a reformáció bontotta volna meg a keresztények egységét!

Tehát a nagy egyházszakadás a római (élén a pápa) és a görög-keleti vagy ortodox kereszténység szétválását jelenti (pápa – pátriárka, más nyelv – latin ill. görög, eltérő liturgia, naptár), nagy skizmának hívják (1054).

Invesztitúra harcok

Invesztitúra az egyházi méltóságok beiktatást jelenti. Esetünkben azt, hogy a császár fenntartotta magának a jogot, hogy a püspököknek a gyűrűt és a pásztorbotot ő maga adja. **További sérelme volt az egyháznak, hogy bár a pápákat a római papság és nemesség választotta, de beiktatásukhoz a császár beleegyezése kellett. Az invesztitúra-küzdelem lényege az volt, hogy az egyház megszabaduljon ettől a helyzettől.**

VII. Gergely célja, hogy az Isten uralmát már itt a földön megvalósítsa. A császári befolyást visszaszorítsa, a papi nőtlenséget kötelezővé tegye. Megtiltotta, hogy a császár iktassa be a püspököket. További sérelme volt az egyháznak, hogy bár a pápákat a római papság és nemesség választotta, de beiktatásukhoz a császár beleegyezése kellett. **IV. Henrik császárnak** ez nyilvánvalóan nem tetszett. Tovább folytatta az eddigi gyakorlatot. A pápa erre kiközösítéssel fenyegette meg. Henrik ezért a Worms-i birodalmi zsinaton a pápa letételét mondatta ki (1076).

Gergely pápa válaszul az alattvalókat feloldozta a hűségeskü alól. (A középkorban ennek nagy szerepe volt, hiszen a király az Istentől kapja a hatalmat, és az alattvalók engedelmissége is azért kötelező, mert az Isten rendeli a királyt, hogy uralkodjon.) A fejedelmek kihasználták a lehetőséget, és a király ellen fordultak. Ha a király nem tér meg a következő év gyertyaszentelő ünnepéig, akkor nem tekintik királynak többé. Henrik az utolsó napokban Canossa várába ment, hogy a pápa bocsánatát kérje, amit meg is kapott néhány nappal a határidő lejárta előtt. (**Canossa járás**) A fejedelmek azonban már elhatározták, hogy új királyt választanak, s ez meg is történt Rudolf sváb herceg személyében. Háború kezdődött, amiből Henrik került ki győztesen.

A hosszú ellenségeskedés, és Gergely pápa látszólagos kudarca ellenére az álláspontok közeledtek. Ennek hatására 1122-ben a worms-i konkordátumban megegyezésre jutottak. **A császár lemondott arról a jogáról, hogy a pásztorbotot, és a gyűrűt ő adja át, viszont a beiktatáson ő is ott lehet. A pápaválasztásba való beleszólásáról is lemondott. Ennek következtében a pápák hatalma megerősödött, s ennek a csúcsa III. Ince pápa idejében volt.**

A keresztes háborúk (XI. sz. –XIII. sz.)

A keresztes háborúk eszmei oka a hittérítés, háborúk a pogányokkal, muzulmánokkal, eretnekekkel. A Szentföldet is vissza akarták szerezni a törököktől. A Szentföld felszabadítása növelte volna a pápai befolyást és a zarándoklatokat is tudták volna biztosítani, ezért **II. Orbán pápa 1096-ben meghirdette a harcot a Szentföld felszabadításáért.**

A valódi ok: a túlnépesedett uralkodói rétegre és a rablólovagokra is jó megoldás volt a keresztes háború, mely zsákmánnyal és birtokkal kecsegtetett a lovagoknak, ezenkívül bűnbocsánatot kaptak, ha keresztes lovagnak állnak.

Az első keresztes hadjárat

Lotharingiában már 1096 elején verbuválódott egy paraszt hadsereg, de többségük **el sem indult a Szentföldre, hanem a Rajna menti városok zsidóit fosztogatták és gyilkolták halomra.** A zsidóság hátrányos helyzetben volt, mert több mesterségüktől eltiltották őket, végül a pénzváltás és kereskedelem vált jellegzetes foglalkozásukká (emiatt támadások érték őket). A pápa szavaira összeverbuválódott első keresztes hordát egy Remete Péter nevű olasz pap zsákmányra éhes szegényparasztokból és nincstelen városiakból toborozta össze, akikhez néhány nem éppen feddhetetlen hírű nemes is csatlakozott. A „gáncstalan lovagok” a pogromokban amúgy sem szűkölködő középkor legszorongóbb zsidóüldözését hajtották végre 1096-ban.

1096-ban indultak a nemesi seregek, Bouillon **Gottfried** (lotharingiai lovag, későbbi első jeruzsálemi király). Rendezett sereggel haladtak a Duna mentén és 1099-ben **elfoglalták Jeruzsálemet.**

1124-ben Türoszt is elfoglalják az érkezett erősítésekkel, melyeket a győzelem hírére küldtek, (Genova, Vence támogatásával) a kereskedővárosokat is sorra elfoglalták.

Az első keresztes háború után **a keresztesek kis területű hűbéri államokat hoztak létre. A keresztes államok elismerték a jeruzsálemi király főségét. Lovagrendek alakulnak a veszélyeztetett államok védelmére,** szerzetesi fogadalom, mesterek által irányított sereg és nagy jövedelem. Katonáskodtak. (Templomosok rendje, Johanniták rendje, Német lovagrend). Nyolc jelentős keresztes hadjárat volt és több jelentéktelen, az egyik **II. András** magyar király nevéhez fűződik.

1291-ben utolsóként Akkon esik el utoljára, és ezzel véget érnek a keresztes hadjáratok, de nem tűntek el nyomtalanul az immáron gazdag kelet, átalakította életmódját, fényűzés, pompa, fejlett arab tudományok és antik hagyományok Európába terjedése, mely élenkítően hatott a gazdaságra, átvett termények, illetve itáliai városok felvirágzása is köszönhető a keresztes hadjáratoknak.

Az inkvizíció

Az inkvizíció a történelem során többször, többféleképp megvalósult intézmény, mely **az úgynevezett eretnekek (értsd: a vatikáni hivatalos nézethez képest másként gondolkozók és másként hívők) és "hitetlenek" elleni fellépést tekintette feladatának.** Módszerei gyakran kegyetlenek voltak, közük tartozott a kínvallatás (inquisitio latinul: "vallatás") és **az elítéltek máglyán való elégetése.**

Az akkori nyugati kereszténység egyháza erősen tekintélyelvű és hierarchikus felépítésű volt, és a dogmáktól való eltérések veszélyeztették a hatalmát, így a hit védelme és a tekintély védelme össze is kapcsolódott. Az eretnekek elvetették az egyház hierarchiáját, a régi ősegyházi állapotok visszaállítására törekedtek.

Az eretnekek elleni küzdelem eleinte szervezetlenül folyt, a 12. században azonban a katolikus egyház kötelezni kezdte a világi uralkodókat az eretnekség elleni harcra, és létrehozták az inkvizíció hivatalát. Az inkvizíció elvben nem hirdetett ítéletet, azt a világi hatalom hajtotta végre; gyakorlatilag azonban az inkvizíció "javaslatait" mindig végre is hajtották világi ítélet formájában.

Az inkvizíció célja egyrészt az egyház hatalmának és tekintélyének megőrzése volt, másrészt az inkvizícióért felelősek hitük szerint megmentették az emberek lelkét az örök kárhozattól, ha rávették őket "eretnek" nézeteik megtagadására, akár kínvallatással is.

Az egyház minden püspököt és érseket kötelezett az inkvizíció elleni harcra, ha nem tették meg, **kiátkozás** várt rájuk. A kiátkozás az egyik legsúlyosabb büntetés volt a középkorban, akit kiátkoztak, nem vehette magához a szentségeket, bárki büntetlenül megölhette, a kiátkozott gyakorlatilag kívül került a társadalmon. Aki eretnység gyanújába került, annak bizonyítania kellett ártatlanságát. Erre gyakran **istenítélettel** került sor, amelynek több formája volt: például a gyanúsítottat megkötözve vízbe vetették, és ha nem merült el, akkor bűnösnek tartották, mert nem fogadta be a víz. Aki elmerült a vízben, az ártatlannak minősült, de gyakran megfulladt, mire kihúzták. Az istenítélet egy másik formája volt, hogy tüzes vasat kellett a kezébe fognia az elítéltnak, utána bekötötték a sebét, és pár nap múlva megvizsgálták, ha elfertőződött, elítélték, ha gyógyulni kezdett, amire a korabeli higiéniai viszonyok miatt kisebb volt az esély, ártatlannak nyilvánították.

Az inkvizíció legtöbbször úgy zajlott le, hogy előre bejelentették az inkvizítor érkezését, és a terület lakosságának össze kellett gyűlnie az adott napon; aki nem volt ott, azt rögtön eretnekgyanúsként kezelték. Az inkvizítor, miután megérkezett, beszédet tartott, majd felszólította az embereket, jelentsék fel a gyanús egyéneket. Ezután információkat gyűjtöttek a gyanúsítottakról. Ezeket megvizsgálták, majd elkezdtek beidézni a gyanúsítottakat. **A vallatás eszköze gyakran kínzás volt.** A kínvallatásra ugyan külön mérséklő szabályai voltak az egyháznak, de az inkvizítorok ügyesen ki tudták játszani ezeket. A vallatást követte maga a tárgyalás, majd az ítélet meghozatala. Védőügyvéd sosem volt, vagy ha igen, az inkvizíció nevezte ki.

A vádlottat először börtönbe vetették, ez után az élelmiszer, majd a fekvőhely megvonása következett. Ha ezek a módszerek sem hozták meg a kívánt eredményt, kezdetét vette az eljárás legszörnyűbb szakasza, a kínzás. A vádlott kezét először hátrakötötték, felhúzták, majd hirtelen leengedték. Majd súlyokat akasztottak az eretnek lábára, néha pedig korbácsütéseket mértek rá. Hatásos módszernek számított a „vízkúra” is, amelynek során a vádlott torkába tölcserű dugtak és több liter vizet kényszerítettek bele. Ezek után következhetett a tüzes vas vagy az úgynevezett spanyolcsizma: az áldozat lábát egy satuhoz hasonló szerkezetbe kényszerítették, majd addig szorították, ameddig nem vallott vagy szilánkokra nem tört a csontja. Ezek után az áldozat körmeinek eltávolítása következett fogók segítségével.

Az egyház az eljárás lefolytatása után átadta a bűnöst a világi hatóságoknak, amely ítéletet hozott. Az ítélet a legsúlyosabb esetekben máglyahalál volt. A kivégzésekre rendszerint ünnepnapokon került sor. Az eretneknek előtte meg kellett bánnia "bűneit" és hűséget kellett esküdnie az egyháznak, amennyiben ezt megtette, úgy a fájdalmas és lassú máglyahalál helyett a "kíméletesebb", azonnali kivégzés jutott neki osztályrészül.

A 15–18. századi európai boszorkányüldözések

Európa nyugati felén hosszú és igen kegyetlen boszorkányüldözés vette kezdetét, az inkvizíció tömegesen tartott úgynevezett **boszorkánypereket**. Az üldözésekben jelentős szerepet játszott az ezidőtájt kialakuló nőgyűlölet is.

A boszorkánysággal megvádolt emberek az esetek többségében becsületes keresztény nők és néha férfiak, egyedül maradt özvegyek stb. voltak, akiket szépségük, érdeklődési körük, megközelíthetlenségük, netán esetleges szakmai tudásuk miatt (például bábaasszonyok, akiknél túl kevés újszülött halt meg, vagy füvesasszonyok) az őket körülvevő közösség megbélyegzett és kivetett. Az egyházi bírósághoz a közösségek világi vezetői nyújtották be a perkérelmeket. A hivatalos hóhérok által végrehajtott ítélet általában máglyán való elégetés volt, amit nyilvánosan hajtottak végre. Az embereket ezzel is az adott közösség íratlan törvényeinek betartására figyelmeztették.